

УДК 343.98.06:343.985

Буханченко Олександр Анатолійович —
начальник сектору ВТЛ ДНДЕКЦ МВС України

Моделювання події спеціалістом вибухотехніком на підставі огляду місця вибуху за оточуючою обстановкою

У статті розкриваються методи моделювання на підставі огляду місця вибуху за оточуючою обстановкою та ґрунтовно розкрита концепція системного ситуаційного аналізу механізму вчинення злочинів з використанням вибухових пристроїв.

Ключові слова: спеціаліст-вибухотехнік, ситуаційні дослідження, моделювання злочину, кримінальний вибух.

Зміцнення законодавчої бази щодо прав і свобод громадян потребує серйозного вдосконалення способів процесуального доказування причетності осіб до вчинення злочинів. Актуальним у цьому контексті є здійснення заходів з експертного забезпечення розкриття кримінальних вибухів, вчинених у так званих “неочевидних умовах”. Для ефективного техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів цієї категорії суттєве значення мають цілеспрямоване впровадження передових досягнень криміналістики та розробки нових методичних положень комплексного дослідження слідів, обставин і механізму вибухів.

Злочини, вчинені з використанням вибухових пристроїв, потрібно розглядати як свого роду матеріальну динамічну систему, що має відповідну структуру, механізм формування, розвитку та відображення у матеріальній дійсності. Проте, аналіз існуючих методологічних основ вибухотехнічних досліджень дозволяє констатувати, що до цього часу не повною мірою розроблена концепція системного ситуаційного аналізу механізму вчинення злочинів з використанням вибухових пристроїв.

Ситуаційні дослідження по кримінальних вибухах завжди мають ретроспективний характер. Такі дослідження засновані на вивченні комплексу різноманітних слідів і об'єктів, утворених до та після вибухів, моделюванні обстановки та реконструкції вибухових пристроїв і спрямовані на визначення суттєвих рис динаміки механізму вчинення кримінальних вибухів. Метою ситуаційних досліджень є встановлення закономірностей формування, розвитку та наслідків вибухів. Таким

чином, дослідження процесу взаємодії осіб, які вчинили вибухи, вибухових пристроїв, об'єктів оточуючої обстановки й об'єктів посягання складають основний зміст ситуаційних експертних завдань.

Формою реалізації вчинення кримінальних вибухів є система взаємодії злочинців з іншими об'єктами та елементами оточуючої обстановки, тому способи вчинення злочинів цієї категорії значною мірою визначають характер ситуації. Наприклад, фактори обраних способів знищення осіб, обсяг руйнування об'єктів і наявної оточуючої обстановки впливають на вибір злочинцями конкретних схем поведінки, місць їх перебування в момент вибухів.

Діючими методами проведення ситуаційних досліджень є рішення відповідних завдань на основі розгляду декількох моделей типових ситуацій. Визначення кола та змісту типових ситуацій надає можливість розробляти методичні рекомендації для працівників правоохоронних органів. Типові ситуації можна розглядати як за криміналістичними ознаками місць вчинення вибухів, так і за способами їх вчинення та обраних для цього вибухових пристроїв.

Способи застосування вибухових пристроїв у злочинних цілях мають тенденцію до постійного вдосконалення. Для знищення осіб, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, руйнування об'єктів дистанційним способом і в зручний час злочинцями використовуються способи керування вибухами за допомогою електроланцюгів та радіоліній — так звані “керовані вибухи” [1, с. 87]. Сподівання злочинців щодо знищення під впливом вибухів криміналістичних слідів та отримання максимального ефекту у досягненні мети є головними факторами при вчиненні злочинів. Так, за оперативними даними, з початку 1996 року вчинено 125 керованих вибухів, спрямованих на знищення конкретних осіб, і 53 — на руйнування об'єктів.

Учинення злочинів за допомогою керованих вибухів пов'язане з ретельної підготовкою [2, с. 76]. Злочинці вивчають спосіб життя потенційної жертви, маршрути її пересування, особливі навички, наявність автотранспорту тощо. Для ефективного досягнення мети злочинці виготовляють або вибирають такі вибухові пристрої, які спроможні утворювати вражаючі фактори вибуху для максимального ушкодження жертви, руйнування об'єктів або залякування людей. Одночасно злочинці визначають зручні місця встановлення керованих вибухових пристроїв, методи їх маскування, місця спостереження за потенційними жертвами або об'єктами, сприятливу ситуацію та конкретний час для вибуху.

У переважній більшості для здійснення вибухів за допомогою електроланцюгів і радіоліній злочинці використовують візуальне спостереження. Такі дії потребують перебування злочинців у момент керування вибухами на деякій відстані відносно безпосередніх місць

вчинення злочинів. Одночасне візуальне спостереження за об'єктами посягання та місцем встановлення вибухового пристрою дозволяє злочинцям з високою точністю та у сприятливий ситуаційний момент здійснювати вибух, оцінювати результати наслідків від вибуху.

Починаючи з 1996 року, понад 75 % керованих вибухів злочинці здійснюють у статичних умовах — знаходяться у відносно нерухомому стані, тобто на одному місці, у тому числі й у нерухомому автотранспорті. Тому на місці перебування злочинців виникає можливість виявлення криміналістичних слідів особи та предметів, що використані для підготовки та вчинення злочину. На підставі зазначеного для оперативних підрозділів складаються сприятливі умови з організації роботи зі свідками, визначення зовнішніх прикмет осіб, які підозрюються та здійснення інших заходів щодо розкриття злочинів “по гарячих слідах” [3, с. 34].

Виходячи з цього, можна визначити ряд проблемних питань:

Як окреслити ділянку місцевості та визначити місце перебування злочинців, з яких було зручно керувати вибухом?

Які імовірні криміналістичні сліди залишаються на місці керування вибухом?

Для відповіді на поставленні питання працівникам правоохоронних органів необхідно уявляти:

— умови, які впливають на вибір злочинцями місць керування вибухами;

— методи використання злочинцями орієнтирів для своєчасного та зручного вчинення вибухів;

— способи визначення місць перебування злочинців при вчиненні вибухів за допомогою електроланцюгів і радіоліній;

— основні криміналістичні сліди, які можливо виявити у місцях керування вибухами.

Вирішення зазначених питань надає можливість “наблизитись” до осіб, які вчинили злочин. У той же час, спроможність учасників слідчо-оперативної групи, у т. ч. спеціалістів експертних підрозділів, щодо визначення місць керування вибухами залежить від правильного моделювання обстановки та поведінки злочинців на місцях подій і є обов'язковим елементом ситуаційних досліджень. Процес і якість моделювання поведінки злочинців потребує від працівників правоохоронних органів відповідних знань і залежить від їх здатності у створенні уявних образів щодо динаміки розгортання події.

При вчиненні вибухів за допомогою електроланцюгів і радіоліній вибір злочинцями місць керування залежить від:

— технічних засобів керування вибухами;

— способів спостереження за об'єктами посягання;

— обраних видів укриття для захисту від уражаючих факторів вибухів.

На нашу думку, для вчинення керованих вибухів злочинцям потрібно здійснювати одночасне спостереження за об'єктом посягання та місцем встановлення вибухового пристрою. Як правило, об'єкт посягання (людина, автомобіль, будинок) має достатні габарити та не завдає великих труднощів щодо спостереження за ним. Але вибухові пристрої з потужністю заряду до 1 кг мають невеликі габарити та на відстані понад 50 м непомітні. Ураховуючи те, що вибухові пристрої маскуються під зовнішню обстановку (у ґрунті, снігу, кущах тощо), злочинцями здійснюється спостереження за місцем встановлення пристроїв, орієнтуючись на обрані ними орієнтири. Для цього використовуються достатні за габаритами об'єкти — орієнтири спостереження, поряд з якими встановлені вибухові пристрої. В якості орієнтирів спостереження використовуються природні та штучні об'єкти.

До природних орієнтирів можуть відноситись окремі дерева та кущі, висоти. До штучних стаціонарних орієнтирів можна віднести дорожні знаки, стовпи освітлення та шляхові стовпи, кути перехресть шляхів, газони, кути будинків, огорожі. До тимчасових штучних орієнтирів відносяться припарковані автомобілі, складені злочинцями “пірамідою” камені, встановлені спеціальні віхи тощо.

Найбільш зручними орієнтирами є об'єкти таких кольорів, які виділяються на загальному фоні оточуючої обстановки, а з огляду на середній зріст людини — за габаритними розмірами від 0,5 м та більше. Виходячи з цього, можна стверджувати, що діюча висота орієнтира, за якою здійснюється спостереження, досягає 3-х метрів, хоча в цьому випадку в ідеалі вона повинна дорівнювати зросту людини.

Злочинці, що мають достатній досвід у здійсненні керованих вибухів, можуть використовувати “подвійні орієнтири” спостереження. Справа в тому, що поодинокі орієнтири не завжди дають можливість найкращим чином зорієнтувати злочинця щодо оптимального моменту вчинення вибуху. Наприклад, якщо автомобіль рухається по трасі з великою швидкістю, то для особи, яка вчиняє вибух, оптимальним є положення на уявній прямій, перпендикулярній трасі. На цій же прямій повинен знаходитись і орієнтир. У протилежному випадку вибух не спричинить максимальних пошкоджень або взагалі може бути вчинений раніше або пізніше, ніж автомобіль проїде потрібну ділянку траси. За допомогою одного орієнтира важко визначити кут, під яким спостерігач (злочинець) знаходиться відносно напрямку руху об'єкта посягання. Для цього використовується “подвійний орієнтир”, наприклад — два стовпи, які стоять по боках траси, уявна лінія між якими

перпендикулярна трасі. Такий орієнтир дозволяє здійснити дуже точне прицілювання, навіть з великої відстані.

На нашу думку, складовими частинами попередніх досліджень на місцях вибухів та подальших досліджень під час проведення вибухотехнічних експертиз є моделювання речової обстановки, реконструкція вибухових пристроїв та відтворення ситуації їх застосування.

Вважаємо, що моделювання речової обстановки до вибуху є одним із етапів дослідження та складається зі встановлення початкового зовнішнього вигляду ушкоджених об'єктів, будівельних конструкцій, які знаходилися в зоні дії вибуху, їх взаємного розміщення до вибуху.

За загальними (видовими, груповими) морфологічними ознаками можливо ідентифікувати зруйновані об'єкти на місці події. Такі завдання спрощуються при наявності великих незруйнованих частин будь-яких предметів. Розташування окремих предметів до вибуху можливо визначити й за їх довгостроковими (без пересування особами після вибуху) слідами розміщення.

У ході проведення моделювання обстановки враховуються закономірності за принципом: найбільшим руйнуванням, пошкодженням та переміщенням піддаються предмети, люди та об'єкти, які були розташовані ближче до центру вибуху.

Важливу інформацію про розміщення об'єктів на момент вибуху можливо отримати завдяки показанням свідків і потерпілих.

За результатами моделювання обстановки складається план-схема місця події до та після вибуху [4, с. 17].

Співставлення обстановки дозволяє оцінити направлення та характеристики переміщення об'єктів, ознаки дії вражаючих факторів вибуху. При цьому враховується, що в момент вибуху окремі об'єкти можливо взаємодіяли між собою та змінили напрямок руху, заподіяний вибухом.

У ході проведення оглядів місць вибухів проводяться попередні дослідження, які надають можливість визначити спосіб приведення в дію вибухового пристрою, а в окремих випадках з'ясувати спосіб керування вибухом. Реконструкція вибухових пристроїв здійснюється експертами на підставі ознак впливу вибуху на оточуючу обстановку та наявних залишків від зруйнованих пристроїв [5, с. 29—31]. Ситуаційне дослідження з реконструкції вибухових пристроїв включає встановлення технічних обставин, за яких вчинені вибухи, визначення наслідків вибухів у конкретній обстановці, встановлення відповідності масштабів руйнувань від застосованих вибухових пристроїв, відтворення обстановки перед вибухом, визначення професійних навичок злочинців, що встановили вибухові пристрої, проведення практичних експериментів на підставі співставлення ідентичності наслідків від реального вибуху та вибуху від реконструйованого вибухового пристрою.

Таким чином, здійснення спеціалістом-вибухотехніком таких заходів, як моделювання на підставі огляду місця вибуху за оточуючою обстановкою є суттєвим у експертному забезпеченні розкриття кримінальних вибухів, вчинених у так званих “неочевидних умовах”. Такий підхід до проблеми дозволяє поповнювати інформацію про всі підсистеми складу злочину (об’єкт, об’єктивну сторону, суб’єкт, суб’єктивну сторону) та надає можливість органам попереднього слідства, оперативним службам висловувати обґрунтовані версії для розслідування злочинів.

Список використаних джерел

1. Організація Об’єднаних Націй. Міжнародні стандарти для гуманітарного розмінування IMAS. UNMAS, FF-360. — New York, NY 10017, USA [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mineclearancestandards>.
2. Буханченко О. А. Засоби та способи протидії терористичним актам, вчиненим із застосуванням вибухових пристроїв : [навч. - практ. посібн.] / [Буханченко О. А., Іщенко А. В., Кобець М. В., Пащенко В. І.]. — К., 2008. — 204 с.
3. Гудков В. В. Использование специальных знаний при расследовании преступлений, совершенных с использованием взрывных устройств : [учеб. — практ. пособие] / В. В. Гудков, В. И. Пащенко ; ГНИЭКЦ МВД Украины. — Киев, 2003. — 116 с. : ил.
4. Інструкція щодо організації роботи з огляду, вилучення, вибухотехнічного дослідження вибухових речовин, вибухових пристроїв та їх централізованого обліку в ОВС України : затв. наказом МВС України від 6 лист. 2000 р. № 764. — (Відомчий нормативний документ).
5. Неділько І. Б. Реконструкція саморобних вибухових пристроїв по слідах вибуху : [метод. рек.] / Неділько І. Б., Оніщенко В. П., Пащенко В. І.; ДНДЕКЦ МВС України. — К., 2004. — 35 с. : іл.

В статье раскрываются методы моделирования на основе осмотра места взрыва за отображаемой обстановкой и аргументировано раскрыта концепция системного ситуационного анализа механизма совершения преступлений с использованием взрывных устройств.

The article is dedicated to the examination of the methods of modeling based on the examination of the scene of actio according to the entourage and the concept of the system situation analysis of the mechanism of commission of crimes by using explosive devices.

Стаття надійшла до редакції журналу 17 листопада 2009 року.